

Kolektivizace v Československu a protest v Dobrušce - ženský pohled

Odboj proti komunistickému režimu nebo kolektivizaci zemědělství v padesátých letech jsou témata, která ve společnosti stále vyvolávají kontroverze a toto napětí se může přenášet do třídy. Případová studie o demonstraci rolníků v Dobrušce v roce 1949 je zpracována tak, aby poskytla základní přehled o průběhu kolektivizace v Československu a zároveň umožnila žákům prodiskutovat různé postoje ke komunistickému režimu a motivace k odporu proti němu. Tento příklad může být dobrou přípravou ke sdílení rodinných vzpomínek na kolektivizaci či výuce dalších kontroverzních témat z celku Třetí odboj.

Vzdělávací oblast - Dějepis

Československá společnost v období 50. let 20. století. Výchova k občanství

Časová náročnost

90 minut (2 výukové hodiny)

Cíle

- ▶ Žáci získají přehled o průběhu kolektivizace zemědělství v Československu a dokáží promýšlet její důsledky jak pro různé skupiny lidí, tak pro krajinu
- ▶ Žáci analyzují a interpretují historické prameny
- ▶ Žáci promýšlejí motivace a situace různých historických aktérů

Komentář

Dvouhodinová lekce umožní učitelům shrnout problematiku kolektivizace, navázat ji na problém odporu proti komunistickému režimu a ukázat, jakým způsobem zasáhla osudy konkrétních lidí. Lekce využívá různé typy primárních a sekundárních materiálů: archivní dokumenty, hraný film, fotografie a pamětnická vyprávění.

V prosinci 1949 došlo před Městským národním výborem v Dobrušce ke sročení zemědělců z okolních vesnic, kteří protestovali proti různým formám nátlaku, které doprovázely kolektivizaci zemědělství. Protest, který nebyl součástí dlouhodobějšího plánu a neuchýlil se k otevřenému násilí, využili komunističtí funkcionáři k regionálnímu politickému procesu, v němž bylo odsouzeno sedmáct osob (z toho tři ženy) k trestům mezi osmi měsíci a pětadvaceti lety. O zařazení do procesu rozhodovalo spíše postavení ve venkovské komunitě než reálná účast na demonstraci.

V první výukové hodině budou žáci probírat politiku kolektivizace obecně a metody výkladu jsou ponechány na učiteli, ve druhé žáci samostatně studují osudy rodin, které byly poznamenány kolektivizací a pronásledováním spojeným s potrestáním demonstrace v roce 1949.

Instrukce

1. hodina - slouží k předání základních informací o kolektivizaci a otevření tématu

Krok 1 (10 min.)

Hodinu zahájíme analýzou dvojice fotografií, které ukazují okolí Dobrušky v roce 1950 a v současnosti. Žáci ze změn v krajině vyvodí, že došlo ke změně životního stylu a způsobu obhospodařování půdy. Fotografie mohou žáci analyzovat samostatně či v malých skupinách (odpovědi zaznamenávají do pracovního listu) a poté sdílet postřehy s celou třídou, nebo je možné promítat fotografie skrze dataprojektor a hledat rozdíly společně s celou třídou. Nabízí se také varianta najít fotografie vaší obce - snímky z mapování z roku 1950 najdete na adrese <http://kontaminace.cenia.cz>.

Úkoly pro žáky:

- Jaké jsou hlavní rozdíly mezi fotografiemi?
- Jak se změnilo zemědělství?
- Jak se změnil životní styl lidí?
- Jaké mohou být důvody těchto změn?

Krok 2 (20 min.)

Následuje výkladová část o kolektivizaci. Můžete zvolit prezentaci, individuální či skupinové studium učebnice nebo hledání v dalších zdrojích. Vyučující může pro základní orientaci v tématu využít dokument Kontext kolektivizace v Dobrušce.

Krok 3 (5 min.)

Podívejte se na ukázkou 1 (Cesta ke štěstí, r. Jiří Sequens st., 1951). Závěrečná scéna filmu ukazuje, jak byla kolektivizace oficiálně prezentována režimem: všechny složky filmu podporují pozitivní obraz scelování polí jako historické změny, která spojuje všechny obyvatele vesnice. Na ukázce lze ilustrovat principy kolektivizace, které žáci poznali prostřednictvím výkladu nebo samostudia. Otázky jsou zaměřené také k uvědomění si specifické role žen: kolektivizace byla ideologicky propojována s novou rolí žen, která je symbolizovaná „ženou-traktoristkou“.

Úkoly pro žáky:

- Jak film vykresluje kolektivizaci?
- Jaké prostředky film používá k navození dojmu u diváka? (hudba, chování postav, kompozice záběrů)
- Jak jsou ve filmu zobrazeny ženy? Co to říká o jejich postavení?

Krok 4 (10 min.)

Žáci zapisují do pracovního listu krátkou definici kolektivizace. Žáci si fixují učivo a rozvíjejí schopnost formulovat syntetický text. Na úkolu je také možné pracovat ve skupinách.

Metodická poznámka:

Pokud se rozhodnete využít z metodiky jen první hodinu, je nutné doplnit tento ideologický obraz také informacemi o represích, které politiku kolektivizace doprovázely. K jejich ilustraci můžete použít materiály z online projektu Čítanka kolektivizace nebo výpovědi pamětníků z projektu Paměť a dějiny totalitních režimů: Oběti kolektivizace zemědělství 1948–1989.

2. hodina - tematizuje nucené vystěhování na příkladě obce Dobrušky

Krok 5: analýza videoukázek (10 min.)

Pro motivaci studentů na začátku další hodiny pracujeme opět s ukázkami z hraného filmu. Pro připomenutí je možné opět pustit ukázkou 1 z dobového ideologického snímku Cesta ke štěstí (r. Jiří Sequens st., 1951), tentokrát doplněnou o otázku, zda se jedná o obraz, který vypovídá o reálné zkušenosti lidí, a zda kolektivizaci opravdu prožívali zemědělci takto radostně.

K ilustraci represí, které kolektivizace přinášela, použijte ukázkou 2 z filmu Všichni dobří rodáci (r. Vojtěch Jasný, 1968). Otázky, které jsou k ní směřovány, už jsou spojené s cíli druhé hodiny, tedy jak prožívali různí lidé kolektivizaci.

Úkoly pro žáky:

- Jaké jsou postoje a pocity jednotlivých postav ukázky?
- Jak se liší obraz kolektivizace oproti snímku z roku 1950?
- Proč tento film vznikl až v roce 1968?

Krok 6: práce ve skupinách (20 min.)

V další části hodiny budou žáci pracovat s konkrétními případy toho, jak kolektivizace ovlivnila osudy lidí ve východočeském městě Dobruška, které znají již ze srovnání staré a současné mapy z minulé hodiny.

Rozdělte žáky do skupin po třech až čtyřech. Každá z nich dostane k dispozici konečnou zprávu o demonstraci ze září 1950 a jeden další pramen ze soubor pramenů, odlišný pro každou skupinu. Prameny se týkají jednotlivých rodin žijících v Dobrušce. Z těchto pramenů mají zrekonstruovat podíl rodin na protestu a jejich další osudy. Jsou vybrány archivní materiály k rodinám Tomkových a Chmelařových, ve kterých byli muži odsouzeni a ženy později vysídleny.

U méně pokročilých žáků můžeme pracovat pouze se závěrečnou zprávou a po deseti minutách průběh demonstrace shrnout v diskusi a zaznamenat ho formou časové osy. Pokročilejší skupiny mohou rovnou studovat jak průběh celého protestu, tak zároveň osudy jednotlivých postav. Je možné diskutovat odlišné role mužů a žen ve venkovské komunitě i ve způsobech represe, která doprovázela kolektivizaci.

Krok 6 (15 min)

Jednotlivé skupiny prezentují své výsledky.

- Jak se osoba či rodina, které jste se věnovali, zapojila do protestů?
- Jak byli potrestáni? Proč se liší způsob potrestání žen a mužů?
- Zkuste domyslet, jaké byly jejich další osudy?

Krok 4: (domácí úkol)

Žáci doplní do pracovního listu rozšířenou definici kolektivizace. Formulací vlastních závěrů z hodin si žáci nové poznatky fixují. Tento úkol může být známkován, popřípadě slouží k opakování.

3. hodina (volitelné)

Můžete vyzvat studenty, aby zjistili, jak probíhala kolektivizace ve vaší obci. Vyzvěte je, aby se zeptali na vzpomínky prarodičů nebo starších občanů, které následně můžete sdílet ve třídě a porovnávat situaci v Dobrušce a ve vašem regionu.

- Jak probíhala kolektivizace ve vaší obci? Prožívali ji různí pamětníci různě?
- Je historie kolektivizace ve vaší obci podobná událostem v Dobrušce? Jaké jsou důvody případných rozdílů?
- Jak a kde můžete získat další informace o kolektivizaci ve vašem regionu?

Materiály

Pracovní list

Sady pramenů 1 a 2

Informace pro učitele: *Základní informace o procesu kolektivizace v Československu a o demonstraci v Dobrušce a jejích následcích*

Videa:

Video 1: *Cesta ke štěstí* (r. Jiří Sequens st., 1951)

Video 2: *Všichni dobří rodáci* (r. Vojtěch Jasný, 1968)

Doplňkový materiál:

Video 3: *Tvář za sklem* (r. Hynek Bočan, 1979) - ukázka dále tematizuje vystěhování a roli ženy ve vesnické komunitě

Článek *Vesničtí boháči se zodpovídají před krajským soudem v Hradci Králové* (Pochodeň, r. 37. č. 29) - článek z krajských novin KSČ ilustruje dobovou ideologickou interpretaci protestu v Dobrušce